

2 Bakgrund

Stadsdelen Guldheden

Från början tillhörde Guldheden Örgryte socken och marken köptes upp i omgångar av Göteborgs kommun. När socken införlivades med Göteborg 1922, kom hela Guldhedsområdet att tillhöra staden.⁷³

Göteborg 1921 – Guldheden som vitt fält i bildens nederkant⁹

Området bestod i stort sett av obebyggda utmarker när en utbyggnad påbörjades omkring 1945. I Södra Guldheden fanns det tidigare i huvudsak endast ett tiotal små bostadshus.⁷² Dessa bostadshus utgjordes av små arrendetorp som byggdes under slutet av 1800-talet

och av några kolonistugor som anlades 1914. Bostadshusen som var spridda bland de kala bergknallarna,⁷³ var främst belägna inom den sydöstra delen, bland annat ner till grönområdet Mossen.⁷² Vanligt var att man hade små odlingar där man höll några höns, grisar, kor eller hästar.⁷⁴ Två av de gamla bostadshusen finns fortfarande kvar i området. Det ena används fortfarande som bostadshus (ovanför Mossens idrottsplats) och det andra används idag av gatubolaget (Doktor Bex gata).⁷³ Utbyggnaden av Guldheden kom att omfatta två ambitiösa mönsterområden, ett på norra delen och ett på södra. Norra Guldheden, som tillkom 1945, är idag ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Södra Guldheden som i huvudsak bebyggdes 1949-53, har kommit att anses som ett paradexempel på ett grannskapsområde med systematisk genomförd trafikdifferentiering.⁷²

Gatorna i Södra Guldheden är döpta efter sjuksystrar och doktorer. Förklaringen till detta är närheten till Sahlgrenska sjukhuset. Vid områdets tillkomst reserverades flera fastigheter som personalbostäder åt anställda på sjukhuset. Till läkarna byggdes det hela våningar och åt sjuksystrarna byggdes det enkelrum i en något större omfattning. På Doktor Bondessons gata finns ett hus bevarat som vittnar om Sahlgrenskas personalbostäder, det så kallade "Sjuksköterske-huset". Idag finns det dock inte längre några personalbostäder kvar i Guldheden för de anställda på Sahlgrenska.⁷⁵

Tävlingen bakom Södra Guldhedens stadsplan

I mitten av 1940-talet, höll Bostadssociala utredningen på att formulera grunderna till en ny social bostadspolitik. Bostadsbyggandet började sakta öka igen efter stagneringen i samband med krigsutbrottet. Genom en bostadsutställning ville staten förena alla goda krafter i byggandet av en ny modern svensk stadsdel. Ambitionerna var att det skulle bli en av det bästa landet kunde åstadkomma i fråga om planering, byggande och inredning.⁷⁶ Denna utställning skulle bygga på de senaste årens forskningsresultat kring byggande och boende.⁷⁴ Idén var förankrad i Göteborgs kommun, som kom att erbjuda Guldhedsområdet för förverkligandet av dessa höga ambitioner. Området var stadens dåtida största och mest centrala markreserv. Kommunen fattade i april 1944 beslut om att medverka i bostadsutställningen med tidigare nämnda intentioner på Guldheden.⁷⁶ Utställningen kom att omfatta norra delen. Tanken var först att området skulle utvecklas etappvis, för att först planera och exploatera utställningsområdet på Norra Guldheden.⁷⁷ Efter andra världskriget genomgick Göteborg en kraftig utveckling, vars omfattning inte var väntad. Befolkningen ökade lavinartat och bostadsfrågan blev ett stort problem. Man behövde fort tillgodose det nödvändiga behovet av att bygga bostäder.⁷⁸ Eftersom det var markbrist i kommunen, blev det istället angeläget att få hela Guldhedsområdet planlagt så fort som möjligt.⁷⁷ Förutom Norra Guldheden, skulle alltså även Södra Guldheden planläggas. En tävling utlystes i november samma år och resultatet presenterades i augusti året efter. Vattenbyggnadsbyrån i Stockholm vann samtliga tre översta

placeringarna i tävlingen, vilka i en kombination senare resulterade Södra Guldhedens stadsplan, som författades av Tage William-Olsson på Göteborgs stadsbyggnadskontor. Planen för Södra Guldheden blev färdig i november 1947 och år 1953 var i stort sett hela området bebyggt. Trots att det har tillkommit några hus efter planens genomförande, präglas området i sin helhet av 1940- och 50-talens planerings- och arkitekturideal. Området utgörs av ett tydligt exempel på det svenska folkhemsbyggandet.⁷⁶

Stadsplanens intentioner

Södra Guldheden har fått sin karaktär från 1947-års stadsplan, vilken har högt ställda intentioner. I planens utförliga beskrivning kan man läsa om vilka tankar som låg till grund för dess utformning.

Planens omfattning

Planområdet skulle i huvudsak utnyttjas för bostadsbebyggelse, men även i viss utsträckning för allmänna ändamål.⁷⁸ Programmet för stadsplanetävlingen omfattade drygt 3 000 lägenheter, varav drygt 1 200 skulle bestå av tvårumslägenheter.⁷⁹ På grund av den ökade befolkningsutvecklingen i Göteborg efter andra världskriget, hade man velat exploatera Södra Guldheden i en högre omfattning än vad som i själva verket gjordes. Det var områdets svårartade topografi som inte gjorde detta möjligt och därför medgav inte heller planen detta.⁷⁸

Illustrationsplan – Stadsplan 1947ⁿ

Svårexploterade områden

Vid Ehrenströmsgatan ligger två höga bergspartier med en ravinartad dalgång däremellan. Sett ur ett ekonomiskt perspektiv ansågs det inte här vara gångbart att bygga i någon större omfattning, på grund av de kraftiga lutningarna. Det skulle också bli för svårt att ansluta dessa delar till det kommunala vatten- och avloppsnätet. Detsamma gällde för de branta sluttningarna mot Mossen samt de sluttande delarna i sydost. Då betydande delar av området inte ansågs lämpliga att bebygga, låg detta till grund för att föreslå en förhållandevis koncentrerad bebyggelse på den resterande marken. Under denna tid ansåg man det vara önskvärt att hålla bebyggelsen mot Mölndalsgränsen låg.⁷⁸ På 1960-talet då bebyggelsen utökades i söder, tog man dock inte hänsyn till den från början önskvärda skalan.

Grönskan

De områden som ansågs olämpliga att bebygga upptogs istället som grönområden.⁷⁸ Till stora delar omslöt dessa gröna partier området. Södra Guldheden blev och är, genom denna omhuldade grönska, väl avskild från andra omkringliggande bostadsområden. Området uppfattades såväl då som nu, som en väl avgränsad enhet.

Bebyggelsen

Bebyggelsen skulle ordnas i mindre grupper, vilka skulle vara avskilda från varandra. Större trevnad och bättre stadsbild skulle därmed uppnås. De skilda bebyggelsegruppernas avgränsning har främst påverkats av de terrängförhållanden som rådde. Istället för att avgränsa

grupperna utifrån terrängen, hade man hellre önskat en avgränsning utifrån sociologiska faktorer. Dessa faktorer kunde inte heller konsekvent styra höjden på husen, trots att det också hade varit önskvärt.⁷⁸

Ambitionerna var att bebyggelsen i så stor utsträckning som möjligt skulle bestå av tre våningar. Men som tidigare nämnts, gjorde kravet på en koncentrerad bebyggelse att husen i huvudsak utgjordes av fler våningar än just tre.⁷⁸

De byggnader som uppfördes i tre våningar är de fyra punkthusen på Doktor Westrings gata samt ett antal lamellhus. Lamellhusen har efter växlande förutsättningarna grupperats på ett antal olika sätt. Med tanke på bland annat siluettverkan och vindskydd, har vissa lamellhus byggts samman till relativt stora längor eller till så kallade "kammar". Dessa bildar i sin tur en eller flera gårdar, eller som i områdets södra del, där bebyggelsen helt slutits kring en stor gård.⁷⁸

Stadsbild

Områdets olika hustyper är valda för att genom en kontrastverkan ge större intresse åt stadsbilden. Siluettverkan studerades med särskild omsorg eftersom området var, och är fortfarande, väl synligt från stora delar av staden. Man har därför försökt att låta bli att placera höga hus ut mot kanten av platån, för att undvika en alltför kraftig effekt. Bebyggelsens takfötter har passats in antingen i horisontalplan eller efter mjukt stigande kurvor. Detta gjordes för att motverka det intryck av

oreda som annars kunde ha uppstått ifall terrängen fått bestämma byggnadernas höjder. På de högst belägna delarna av området har prägeln på bebyggelsens grupperingar styrts av skapandet av vindskydd och en mer intim miljö.⁷⁸ Se till exempel Syster Emmas gata.

Gårdsmiljö Syster Emmas gata, 1953¹

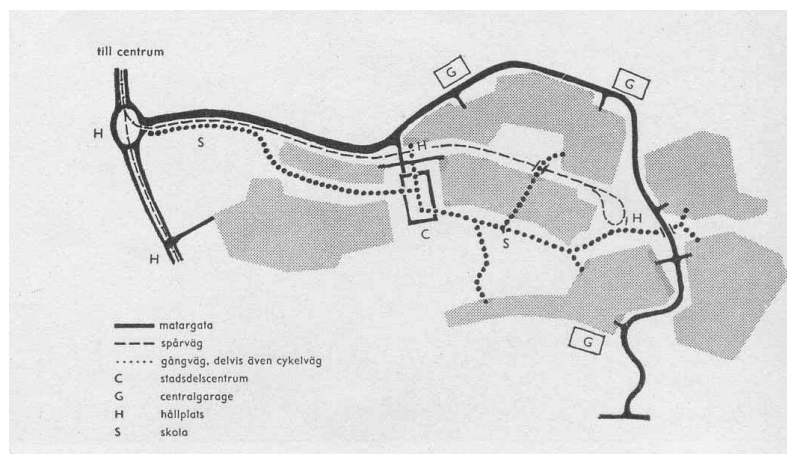
På slutningen ner mot Mossen valde man att medvetet inte placera någon bebyggelse. Dels för att terrängens förhållanden ansågs för svåra för detta, men även på grund av att stadsbilden för närliggande områden i så fall skulle ha blivit mindre gynnsam.⁷⁸

Trafiken

När man utformade stadsplanen fick kravet på trafiksäkerhet stor betydelse. Detta resulterade i att Södra Guldheden blev en av Sveriges första grannskapsenheter med ett differentierat och separerat trafiksystem i denna omfattning. Man valde inte endast att skilja av motortrafiken från den övriga, utan man valde även att skilja på gång-

och cykeltrafiken. De svåra terrängförhållandena medförde dock att denna trafikseparering inte kunde fullföljas konsekvent inom hela området. Områdets svåra markförhållanden medförde, som tidigare nämnts, stora ekonomiska merkostnader så man hade helt enkelt inte råd. Dock gick man ganska långt med att gång- och cykeltrafik inom området inte onödigtvis skulle behöva korsa eller följa genomfartsgatorna i området. Genom planens utformning får inga tomter direkt utfart till dessa.⁷⁸

en planskild gångbro. Vid planläggningen var tanken att gångavståndet från bostad till hållplats inte skulle överstiga 400 meter.³⁷ Idag klarar sig fortfarande avståndsgränsen, med undantag från den utbyggnad som gjordes på 1960-talet i Södra Guldhedens sydöstra del.

Differentierat trafiksystem i Södra Guldheden i

När man planerade för kollektivtrafiken ansåg man att den bäst skulle tillgodoses genom spårvagn⁷⁸ och den föreslagna sträckningen är fortfarande densamma. Den allra första turen gick den 13 juni 1953.⁸⁰ Sedan området bebyggdes har spårvägen haft en egen banvall.⁷⁸ Denna banvall korsas på två ställen i området, varav det ena utgörs av